

Äänestäjien valinnat — politiikkaa vai imagoa?

RISTO SÄNKIAHO

ABSTRACT
Voter decisions —
politics or image?

The purpose of this article is to describe the change taking place in political publicity and culture. Causes affecting citizens' voting decisions in Finland and Sweden are compared with each other. In Sweden questions concerning substance have either risen or been brought up in elections and these substance questions have often had a decisive influence. In Finland on the other hand election campaigns are characterized by mass media publicity, and therefore substance questions have been replaced by questions concerning the images of parties and candidates. As a result campaign advertizing has grown and the quality of such advertizing has changed rather from political information dissemination to strengthening images.

Vaalitutkimuksen pitkäaikaisessa perinteessä päähuomio on lähinnä kiinnitetty puoluevalintaan ja sitä on pyritty selittämään teoreettisesti ja empiirisesti erilaisilla malleilla. Yhdysvalloista alkunsa saanut vaalitutkimus oli hyvin pitkään psykologisvoittoista. Tällöin selitysmalleina olivat yksilökäyttäytymisen erilaiset mallit, joiden avulla pyrittiin selittämään puoluevalintaa. Voitopuolisesti haastattelumenetelmiin pitäytyvä vaalitutkimus otti teoriansa enemmänkin psykologiasta kuin sosiologiasta. Täten yksilötason selitysmallit tulivat käyttöön äänestyskäyttäytymistä selitettäessä. Erilaiset roolimallit olivat omiaan liittämään kuitenkin tätä selitystä sen ajan sosiologiseen tutkimukseen ja tästä kehitetyt erilaiset vuorovaikutusmallit ovat johtamassa tutkimusta puhtaasta psykologiasta sosiaalipsykologiaan (Dzudnowski 1976, 78—79).

Michiganin yliopiston piirissä varsin voimakkaana toimiva vaalitutkimus perustuu pitkälti tämän koulukunnan »lippulaivoihin»: »The Voter Decides» ja »The American Voter» teoksiin. Näissä teoksissa luotiin Michiganin koulukunnalle tyypillinen käsitteistö puoluesamaistumisesta, joka oli heidän mielestään äänestyskäyttäytymisen merkittävin selityspenite. Tähän koulukuntaan kuuluva Philip Converse alkoikin puhua »normaaliäänestämisestä» juuri tämänkaltaiseen puoluesamaistumiseen liittyvänä äänestyspäätöksenä (Converse 1966).

»The American Voter» -teoksessa kävi kuitenkin ilmi, että amerikkalaisten äänestäjien ideologisen ajattelun taso oli varsin matala ja tämän vuoksi puoluesamaistuminen oli USA:ssa samalla hataralla perustalla kuin monessa Euroopan maassa (Campbell et al. 1967, 109—123 ja Barnes et al. 1979, 233—248). Tämän vuoksi on vaikea selvittää niitä kaikkia perustoja, mitkä aiheuttavat äänestäjien puoluesamaistumisen.

Äänestäjien rationaalista käyttäytymistä painottavat mallit ja teoriat ovat pyrkineet laajentamaan Michiganin koulukunnan näkemyksiä. V.O. Key Jr teoksessaan »The Responsible Electorate» katsoi, että äänestäjät ovat ajattelevia yksilöitä ja pyrkivät valitsemaan puolueensa ja ehdokkaansa varsin rationaalisesti. Eri asia sitten on, jos poliitikot eivät pysty antamaan riittävää informaatiota äänestäjille ja tämän vuoksi äänestäjät joutuvat toimimaan joissakin tilanteissa epärationaalisesti. Tässä tutkimusperinteessä politiikka ja politiikan teko tulevat keskeiseksi käsitteistöksi. Tähän rationaalisuutta korostavaan tutkimukseen oli omiaan vaikuttamaan myös kollektiivisten hyödykkeiden tutkimus, joka lisääntyi erityisesti hyvinvointivaltioiden kehittymisen myötä. Tämän tutkimussuunnan klassikkona voidaan pitää Anthony Downsin teosta »An Economic Theory of Democracy», mikä on luonut uuden poliittisen tutkimuksen koulukunnan, joka lähtee tarkastelemaan ihmisten poliiti-

tista käyttäytymistä homo economicus -ihmis-käsityksestä käsin.

Tähän tutkimustraditioon liittyy melko oleellisesti systeemitoeettinen lähestymistapa. Tämäntyyppisessä konseptiossa politiikan tehtävänä on katsottu olevan ihmisten tarpeiden tyydyttäminen julkisen sektorin yhä laajenevan kollektiivisen hyödykkeiden tuotannon avulla (Dahl & Lindholm 1953, Olson 1965 ja Easton 1979).

Psykologisista lähtökohdista kehittynyt Michiganin koulukunta pyrki jo »The American Voter» -teoksessaan kehittämään ryhmäsamaistumismallia, jossa erilaiset ryhmäkiinnittymiset vaikuttavat ihmisten äänestyspäätöksiin. Tämä onkin hyvin tyypillistä Yhdysvalloissa, jossa rotu, uskonto ja muut vastaavat tekijät ovat voimakkaasti vaikuttamassa äänestäjien tekemiin puoluevalintoihin.

Eräänlaisena ryhmäkäyttäytymisen äärimuotona voidaan pitää luokkaaäänestämistä, joka erityisesti Karl Marxin esittämien teorioiden pohjalta on johdatellut tutkijoita selittämään äänestyskäyttäytymistä näillä rakenteellisilla tekijöillä (Lenski 1967, 298—301).

Tutkimuksissa on käytetty sekä objektiivisia että subjektiivisia luokkasamaistumisen mittareita. Useassa vertailevassa tutkimuksessa on pystytty osoittamaan luokkaaäänestyksen merkittävä vaikutus, mikä kuitenkin vaihtelee tuntuvasti maasta toiseen (Rose 1974, 17). Onpahan kehitetty jopa omaleimainen luokkaaäänestämisen indeksikin (Alford 1963, 79—80).

Viimeaikaisissa tutkimuksissa on pyritty osoittamaan, että luokkaaäänestämisen on muuttunut lompakkoäänestämiseksi. Tällä tarkoitetaan asiakysymysten merkityksen lisääntymistä äänestyspäätöksessä pelkän rooli- tai ryhmäkiinnittymisen sijaan (Garmines & Stimson 1980, 78—81, Holmberg 1981, 408—416 ja Hibbing 1987, 5—7).

Nykyinen yhteiskunnallisen rakenteen uudistuminen ja poliittisen kulttuurin muutos ovat kuitenkin johtamassa uudentyyppiseen poliittiseen järjestelmään, jossa äänestäjien valinnat perustuvat ehkä aivan uusille asioille. Kaupallistuminen on läpikapitalisoitumisen kautta tunkeutunut elämän monille aloille niin liikuntaan kuin politiikkaankin. Poliitiikan markkinat ovat ehkä luomassa uudentyyppistä homo politicusta, joka ei teekään valintojaan enää ideologisesti vaan

markkinavoimien vaikutuksen alaisena, missä markkinavoimat mainonnan kautta pyrkivät manipuloimaan äänestäjäjoukkoja jonkin ehdokkaan tai puolueen taakse (Pekonen 1986, Farrell & Wortmann 1987 ja Sallinen-Kuparinen 1987). Vaalimainonta ja siihen käytettävät rahamäärät ovatkin kaikissa länsimaisissa demokratioissa räjähdysmäisesti kasvaneet ja tästä on tullut rahoituksellinen ongelma ehdokkaille sekä puolueille, jotka osaltaan ovat joutuneet jopa uudenlaiseen korruptioonkin.

Näin naapurissa

Göteborgin yliopistosta on kehittynyt Michiganin yliopiston tapainen vaalitutkimuksen »Mekka», joka tuottaa tuloksia kustakin Ruotsissa tehtävästä vaalista. Analyysin lähtökohdat ovat laajat Michiganin koulukunnan tavoitin ja vaaleihin suhtautumista pyritään paneeleihin, vaaleja edeltävien ja jälkeen suoritettavien haastattelujen mukaan tarkastelemaan mahdollisimman tarkasti.

Sören Holmbergin tutkimuksessa »Svenska väljare» todetaan, että jo vuonna 1968 kiistakysymysten mukaan äänestäminen oli merkittävämpää kuin luokkaaäänestämisen (Holmberg 1981, 414). Kiistakysymysäänestyksessä on kuitenkin otettava huomioon, että Ruotsissa useat poliittiset kiistakysymykset jakautuvat selkeästi perinteisen poliittisen »metrimitan», oikeisto/vasemmisto-jaon, mukaan. Viime aikoina tämäntyyppinen jako on selvästi ollut havaittavissa palkansaajarahastokysymyksessä, joka on näytellytkin merkittävää osaa sekä vaaleissa että erityisesti muussa yhteiskunnallisessa keskustelussa (Holmberg 1982, 63—65 ja Holmberg & Gilljam 1987, 138—141, 290).

Ruotsissa sosialidemokraattinen puolue onkin 1930-luvulta lähtien pystynyt ohjaamaan poliittista keskustelua ja se on aina nostanut esiin kysymyksen, joka selvästi jakaa kansakunnan kahdella tietyllä kantalla. Ainut poikkeus tästä säännöstä olivat vuosien 1976 ja 1979 valtiopäivävaalit, joita hallitsi ydinenergia (Holmberg 1981, 226—233).

Ydinenergiakysymys oli tullut keskustelunaiheeksi sosialidemokraateista huolimatta ja tämän kysymyksen myötä porvaripuolueet pystyivätkin saavuttamaan enemmistön vuonna 1976 ja säi-

Taulukko 1. Ruotsalaisten äänestäjien tärkeänä pitämät valintasyöt puoluevalinnalle vuosina 1979, 1982 ja 1985 valtiopäivävaaleissa (prosenttia äänestäneistä).

Oliko jokin tai joitakin kysymyksiä, jotka ovat/olivat Teille tärkeitä kun valitsitte äänestämänne puolueen valtiopäivävaaleissa?	Vaalivuosi		
	1979	1982	1985
Asiakaskysymys			
— työttömyys	18	29	25
— ympäristökysymykset	6	7	22
— verot	17	8	20
— hyvinvointi/sosiaalipolitiikka	4	12	19
— perhepolitiikka/lastenhoito	8	8	17
— talous	9	14	14
— palkansaajarahastot	4	33	11
— eläkkeet/vanhusten hoito	5	8	8
— vasemmisto—oikeistoideologia	5	2	7
— ulkopolitiikka/puolustus/kansainvälisyys	1	4	6
— koulutus	6	3	3
— asuntopolitiikka	5	2	2
— maatalous/aluepolitiikka	1	1	2
— energia/ydinvoima	26	2	1
— uskonto/moraali	2	1	1
äänestäjien osuus, jotka mainitsivat jonkin asian	61 % 2679	75 % 2640	77 % 2622

Lähde: Holmberg & Gilljam 1987, 37

lyttämään sen vuoden 1979 vaaleissa (Berg et al. 1980, 43 ja Holmberg & Asp 1984, 12—13). Vuoden 1980 kansanäänestyksen jälkeen ydinenergia menetti merkityksensä parlamenttivaalien kiistakysymyksenä ja tämä mahdollistikin sosialidemokraattien uuden valtaannousun (Holmberg & Gilljam 1987, 36—39).

Tärkeimpiä kiistakysymyksiä vaaleissa ovat äänestäjien mukaan olleet edellä mainitun ydinvoiman lisäksi vuoden 1976 vaaleissa ideologiset kysymykset, verot ja perhepolitiikka (Holmberg 1981, 66) Vuoden 1979 vaaleissa ydinvoiman ohella työllisyyskysymykset ja koulutus olivat äänestäjien mielestä tärkeimmät puoluevalintaan vaikuttavat asiat.

Vuoden 1982 vaalien tärkeimmäksi kiistakysymykseksi nousi, tai paremminkin sanottuna sosialidemokraatit nostivat, palkansaaja-rahastot, mikä kiistakysymys lieneekin ehkä eniten vaikuttanut sosialidemokraattien vaalivoittoon näissä vaaleissa. Työllisyyden hoito oli toinen dominoiva tekijä näissä vaaleissa. Kummassakin kysymyksessä sosialidemokraatit olivat selvästi porvarillisia puolueita suosittavampia (Holmberg & Gilljam 1985, 78, 108—109).

Tärkein valintaperuste ruotsalaisten äänestä-

jien mukaan vuoden 1985 vaaleissa oli työttömyys. Erityisen tärkeää tämä oli kommunistien ja sosialidemokraattien äänestäjille (Holmberg & Gilljam 1987, 37—39). Verot ja palkansaajarahastojen vastustaminen olivat erityisen tärkeitä maltillisen kokoomuksen ja kansanpuolueen äänestäjille. Vihreillä olivat yhä edelleen merkittävänä ympäristökysymykset sekä ydinvoima ja kristillisille perhepolitiikka sekä moraalikysymykset (Holmberg & Gilljam 1987, 39).

Vuoden 1985 parlamenttivaaleissa tutkijat pystyivät selvästikin osoittamaan, että Ruotsissa äänestäjien arviot eri puolueiden asioiden hoitamisesta vaikuttivat suurestikin puoluekannan muuttumiseen (Holmberg & Gilljam 1987, 110—122). Toki Ruotsissa taktisista syistä osa sosialidemokraatteja äänestää kommunisteja, jotta kommunistien kannatus pysyisi yli vaadittavan 4 %:n äänikynnyksen.

Hallituskysymys on Ruotsissa ollut useissa vaaleissa merkittävä kiistakysymys. Ruotsissa äänestäjien enemmistö näkee ainoana mahdollisuutena joko porvarillisen kokoomushallituksen tai sosialidemokraattien hallituksen (Holmberg 1981, 149). Tähän samaan oikeisto/vasemmisto-jakoon tiivistyvät myös monet kiistakysymykset sekä yh-

teiskunnallisessa keskustelussa että käydyissä vaaleissakin (Holmberg & Gilljam 1987, 288—295). Tämän vuoksi vaalien luonne on selkeästi poliittisempi kuin meillä ja erityisesti se, että Ruotsissa äänestetään puoluetta eikä yksittäistä ehdokasta, painottaa politiikan merkitystä. Tästä huolimatta persoonallisuuskysymykset, erityisesti puoluejohtajan rooli, ovat huomattavasti kasvattaneet merkitystään viimeisissä vaaleissa ja uutena tekijänä ovatkin tulleet mittauksiin ja äänestyskäyttäytymisen perustojen selittelyyn puoluejohtajien imagoa koskevat seikat (Esaiaasson 1985, 113—141 ja Holmberg & Gilljam 1987, 40—47).

Suomalaisäänestäjän valintaperusteet valtiollisissa vaaleissa

Vuoden 1982 valitsijamiesvaalien jälkeen maasamme on pyritty ylläpitämään kansainvälistä käytäntöä eli saamaan tutkimuksen kohteeksi kaikki valtiolliset vaalit. Vuoden 1982 valitsijamiesvaalit osoittivat Koivisto-ilmiön imussa, että ehdokkaasta on tullut yhä enenevässä määrin tärkeämpi verrattuna puolueeseen. Tiedusteltaessa avoimella kysymyksellä presidenttiehdokkaan valintasyitä ilmoitti suurin osa Koiviston äänestäjistä syyksi ehdokkaan henkilöön liittyvät luonteenpiirteet tai ominaisuudet. Eivät edes sosiali-

Taulukko 2. Presidenttiehdokkaan valintasyyt ehdokaskannatuksen ja puoluekannan mukaan.

Tärkein valintasy	SDP		KOK		KESK		SKDL		Pienpuol.		Ei kantaa		Yht. %
	MK %	MK %	HH %	MK %	JV %	MK %	KK %	MK %	OMA %	MK %	MUUT %		
Puoluekanta	22	5	52	6	37	12	40	4	19	7	7	24	
Ehdokas henkilönä	29	35	12	31	12	34	20	20	9	40	23	22	
Ehdokkaan luonne	17	29	9	29	7	13	9	30	9	14	17	13	
Kyyt + kokemus	6	8	1	12	12	5	6	14	4	5	7	6	
Ulkopolitiikka	1	2	1	3	4	3	4	5	6	1	7	3	
Jatkuvuus	1	0	2	—	5	3	1	4	1	2	—	2	
Maan etu	2	3	5	—	1	8	2	2	0	6	3	3	
Ajaa äänestäjien etuja	3	0	0	6	7	2	2	2	6	2	7	3	
Muut syyt	7	7	8	6	6	7	6	2	19	5	3	5	
EOS	13	12	10	7	10	13	9	18	26	17	27	19	
Yht. %	101	101	100	100	101	100	99	101	99	99	101	100	
N	451	65	247	35	170	67	87	55	74	98	30	1813	
<i>Kaksi ensiksi mainittua</i>													
Puoluekanta	28	7	59	6	44	17	44	9	28	11	14	29	
Ehdokas henkilönä	37	40	17	34	19	39	26	25	15	44	23	28	
Ehdokkaan luonne	24	34	11	35	14	15	13	35	13	16	24	17	
Kyyt + kokemus	12	14	3	18	18	10	7	20	7	5	10	10	
Ulkopolitiikka	2	2	1	6	4	4	6	9	10	2	7	4	
Jatkuvuus	1	3	2	0	6	4	1	4	1	3	—	2	
Maan etu	3	3	6	0	4	9	2	4	3	6	3	4	
Ajaa äänestäjien etuja	4	0	2	6	8	7	6	2	6	3	7	4	
Muut syyt	8	10	10	6	8	12	12	8	22	8	3	7	
EOS	13	12	10	7	10	13	9	18	26	17	27	19	
Yht. %	102	125	121	118	125	130	126	134	131	115	118	124	
N	451	65	247	35	170	67	87	55	74	98	30	1813	

MK = Mauno Koivisto

JV = Johannes Virolainen

HH = Harri Holkeri

OMA = pienpuolueen ehdokas

KK = Kalevi Kivistö

Lähde: Sankiaho 1983, 342

demokraatit perustelleet Koiviston valintaa puoluekannalla. Vastaavasti kokoomuslaiset Harri Holkeria kannattaneet pitivät ensisijaisena valintasyynä selkeästi muita useammin puoluekantaa. Samoin perustelivat kansandemokraatit Kivistön valintaa ja keskustapuoluelaiset Virolaisen kannatustaan. Mitkään poliittiset kiistakysymykset eivät näyttäneet nousevan esiin presidentin valinnassa eikä myöskään tiedusteltaessa valitsijamiesvalinnan syytä.

Imagot ja mielikuvat ratkaisivat nämä valitsijamiesvaalit, sillä Koivistoa kannattaneet ja jopa myös muita kuin Koivistoa äänestäneiden keskuudessa Koivisto nähtiin muita useammin kansanjohtajaksi tai valtiomieheksi, kun taas erityisesti Virolainen ja Holkeri koettiin ensisijaisesti poliitikkoina (Timonen 1983, 316—317).

Samoin presidenttiehdokkaiden profiileja tarkasteltaessa erilaisilla ominaisuuksilla Koivisto asettui selvästi muiden yläpuolelle eikä tässä suhteessa ollut kovinkaan suuria eroja äänestäjien puoluekannan mukaisessa tarkastelussa. Selvästi

vain kokoomuslaiset näkivät oman ehdokkaansa, Holkerin, enemmän isänmaallisena kuin Koiviston. Vastaavasti myös keskustapuoluelaiden mielestä Virolainen oli hieman enemmän tavallisia ihmisiä ymmärtävä kuin Koivisto ja myös hieman Koivistoa isänmaallisempikin (Timonen 1983, 307—308).

Vuoden 1983 eduskuntavaalit

Vuoden 1983 eduskuntavaalitutkimuksessa oli puoluevalinnan perusteeksi valittu eräitä vaalikampanjan aikana keskeiseksi nousseita kysymyksiä. Näistä asiakysymyksistä puolueen ehdotukset työttömyyden hoitamiseksi ja poliitikkojen väitetyt väärinkäytökset olivat äänestäjien mielestä hyvin merkittäviä puoluevalinta-perusteita. Näiden lisäksi myös puoluejohtajien esiintymisen televisiossa ja eläkepäätökset vaikuttivat varsin monen kannanottoihin. Mitkään muut syyt eivät näyttäneet kovinkaan voimakkaasti vaikut-

Taulukko 3. Valitsijamiesvalinnan syyt.

Valintasyyt	Ehdokaskannatus											
	Koivisto		Holkeri		Virolainen		Kivistö		Muut		Kaikki	
	I %	II %	I %	II %	I %	II %	I %	II %	I %	II %	I %	II %
Halu varmistaa ääni oikealle ehdokkaalle	37	69	31	63	18	51	18	57	29	50	28	58
Sama yhteiskunnallinen näkemys	19	37	29	55	22	41	32	50	24	45	22	41
Äänestänyt aikaisemmin samaa ehdokasta	12	12	10	10	14	14	15	15	9	9	12	12
Tunnen ehdokkaan henkilökohtaisesti	9	11	12	16	18	24	10	12	10	12	10	13
Ehdokas ilmoitti, miten äänestäisi II ja III äänestyksessä	2	21	4	26	3	20	4	22	4	22	3	19
Samalta paikkakunnalta	7	16	2	19	3	11	6	18	3	15	4	14
Sukupuoli	4	15	1	10	5	12	—	14	4	17	3	12
Mainonta	3	15	4	17	7	17	8	17	6	22	5	16
Muu syy	7	20	5	14	6	19	7	14	8	24	7	18
EOS	1	1	2	2	6	6	1	1	4	4	7	7
Yht. (n)	101 % (301)	217 %	100 % (153)	232 %	102 % (138)	215 %	101 % (74)	220 %	101 % (70)	220 %	101 % (927)	210 %

I = vaikutti eniten, II = kaikki maininnat yhteensä

Lähde: Taloustutkimus Oy. Omnibus 21. 1.—16. 2. 1982.

Taulukko 4. Puoluevalintaan vaikuttaneet tekijät vuoden 1983 eduskuntavaaleissa (prosenttiosuus niistä, joiden mielestä ko. kysymys vaikutti ratkaisevasti tai paljon).

	Puoluevalinta									
	SDP %	KOK %	KESK %	SKDL %	SMP %	RKP %	SKL %	VIHR %	EOS %	Äänestäneet %
Luettelen seuraavassa joitakin asioita, joiden vaalien jälkeen on sanottu vaikuttaneen ihmisten äänestyspäätöksiin. Sanokaa jokaisen kohdalla, missä määrin asia vaikutti Teidän kohdallanne siihen, minkä puolueen edustajaehdokasta vaaleissa äänestitte.										
Vaikuttko Teidän kohdallanne puoluevalintaan ratkaisevasti/paljon ¹										
Puolueen esittämät keinot työttömyyden poistamiseksi	24	20	24	32	36	23	9	13	25	26
Poliitikkojen väärinkäytökset	18	21	14	21	46	55	26	40	21	22
Puolueen johtajien esiintyminen TV:ssä	21	14	13	19	38	14	30	7	14	19
Eläkepäätös	17	13	12	27	37	5	8	7	14	17
Muu syy	7	8	11	8	5	14	4	7	7	8
N	284	224	161	83	78	22	23	15	73	993

¹ Muut vastausvaihtoehdot: hiukan, ei lainkaan, ei osaa sanoa

taneen näissä vaaleissa äänestäjien puoluevalintaan.

Puolukohtaisesti näissä puoluevalinnan perusteluissa on hyvin selkeitä eroja ja näiden erojen perusteella voidaan selittää SMP:n toinen nousu uuteen suuruuteen, joka johti puolueen aina hallitukseen asti.

Poliittinen kulttuurimme oli voimakkaasti muuttunut vuoteen 1983 mennessä edeltävistä laajoista vaalitutkimuksista, joita on maassamme tehty vuosina 1958 sekä 1966 ja 1970 eduskuntavaalien yhteydessä. Nyt peräti 54 % ilmoitti, etteivät he olleet ennen äänestäneet valitsemaansa ehdokasta. Peräti 42 %:n mielestä ehdokkaan persoonalliset ominaisuudet olivat valinnassa tärkeämmät kuin ehdokkaan kuuluminen tiettyyn puolueeseen, kun vuonna 1958 tamperelaisista äänestäjistä vain 15 % preferoi ehdokasta (Pesonen 1965, 323). Useampaa ehdokasta harkinneista, joita oli peräti 57 % kaikista äänestäjistä, liki puolet oli harkinnut kannustaan eri puolueiden ehdokkaille. Kaikista näistä useita ehdokkaita harkinneista äänestäjistä jopa 37 % ilmoitti, että olisivat äänestäneet samaa eh-

dokasta vaikka tämä olisikin kuulunut toiseen puolueeseen.

Tarkasteltaessa vaalikampanjan aikana miensä muuttaneiden edesottamuksia puoluevalintaan vaikuttavissa tekijöissä oli erityisen mielenkiintoinen kohderyhmä SMP. Näistä vasta vaalikamppailun aikana SMP:n taakse siirtyneistä, joita haastattelututkimuksessa oli peräti 53 kappaletta, pitivät ratkaisevasti tai paljon vaikuttavana valintaperusteenaan työttömyyden hoitoa (51 %), puolueen edustajien esiintymistä TV:ssä ja poliitikkojen väitettyjä väärinkäytöksiä (47 %).

Ehdokasvalinnan perusteissa käytettiin samanmuotoista kysymyksenasettelua kuin puolueen valinnassakin. Ehdokasvalinnassa halu vaihtaa uusia voimia vaikutti äänestäjien mielestä heidän ehdokasvalintaansa eniten. Tätä seurasivat ehdokkaan kokemus eduskunnassa, ehdokkaan yksityiselämän nuhteettomuus, ehdokkaan pyrkimys uudenlaiseen politiikkaan ja ehdokkaan kanta ympäristökysymyksissä. Näissäkin kysymyksissä eri puolueiden kannattajat poikkeavat huomattavasti toisistaan. Vihreät ja SMP painotti-

Taulukko 5. Ehdokasvalintaan vaikuttaneet tekijät vuoden 1983 eduskuntavaaleissa puolueittain (prosenttiosuus niistä, joiden mielestä ko. kysymys vaikutti ratkaisevasti tai paljon)

Missä määrin seuraavat asiat olivat Teille tärkeitä sen ehdokkaan kohdalla, jota äänestitte eduskuntaan ¹	SDP %	KOK %	KESK %	SKDL %	SMP %	RKP %	SKL %	VIHR %	EOS %	Äänestäneet %
Halu vaihtaa uusia voimia	47	46	47	55	63	41	48	63	38	32
Kokemus eduskunnassa	37	39	47	29	25	50	35	7	37	40
Yksityiselämän nuhteettomuus	37	33	43	30	29	50	70	13	34	38
Pyrkimys uudenlaiseen politiikkaan	26	33	29	33	44	55	35	77	19	33
Ehdokkaan kanta ympäristökysymyksiin	31	23	42	39	26	46	30	93	16	32
N	284	224	161	83	78	22	23	15	73	993

¹ Muut vastausvaihtoehdot: hiukan, ei lainkaan, ei osaa sanoa

vat uusien voimien vaihtamista Arkadianmäelle, mutta erityisesti vihreille oli myös tärkeää ehdokkaan kanta ympäristökysymyksissä sekä pyrkimys uudenlaiseen politiikkaan. Kristillisiä ja RKP:tä kannattaneiden mielestä yksityiselämän nuhteettomuus oli tärkeämpää kuin muiden puolueiden äänestäjien keskuudessa.

Tarkasteltaessa näitä valintaperusteita ehdokas- ja puoluekannan ratkaisemisajankohdan mukaisesti havaitaan, että mitä myöhemmäksi puoluevalinta jää sitä selvemmin nämä eri kysymykset painottuvat vastaajilla. Jos puoluevalinta oli selvä jo ennen vaalitaistelua ei sitä pyritty perustelemaan millään näillä vaalitaistelun aikana esille nousseilla kiistakysymyksillä. Mitä myöhemmäksi puoluevalinta jäi sen merkittävämmäksi tulivat puolueen ehdotukset työttömyyden hoitamisessa sekä puolueen edustajien esiintymisen televisiossa.

Ehdokasvalinnan perusteluihin ei tällä päätöksenteon ajankohdalla näytä olevan juuri mitään vaikutusta. Ainoastaan varsin varhaisessa vaiheessa päätöksensä tehneet korostivat ehdokkaan eduskuntakokemusta ja toisaalta vaalitaistelun aikana tehdyissä päätöksissä vaikutti muita vahvemmin uusiin voimiin vaihtamisen halu.

Taloustutkimus Oy:n tekemän vaalien jälkeisen tutkimuksen mukaan puoluevalinnan pääasiallinen syy oli muita selvemmin yhteiskunnallinen katsomus, jota seurasi erilaisia puolueeseen liittyviä ominaisuuksia. Näiden jälkeen pääasiallisina syinä seurasivat luokitukset »puolue ajaa

äänestäjän etua» ja tätä ritualistinen näkemys »äänestänyt ennenkin samaa puoluetta». Saman 10 %:n verran oli sitä mieltä, että henkilö on puoluetta tärkeämpi. Vaaliteemat ja muut keskeiset poliittiset kiistakysymykset eivät tässäkään tarkastelussa näytä nousevan kovinkaan merkittäviksi puoluevalinnan perusteluiksi.

SKDL:n ja SMP:n kannattajat poikkeavat ehkä selvimmin muiden puolueiden kannattajista. SKDL:n valintoja kuvaa perinnesidonnaisuus, sillä puolueen asema ja näkemys siitä, että puolue ajaa äänestäjän etuja ovat keskeiset SKDL:n kannattajilla, missä suhteessa se selvästikin eroaa muista puolueista. SMP:n kannattajat painottivat muita useammin jotakin puolueen ominaisuutta tai muutoshalukkuutta, jopa protestia. Keskustapuoluealaisten mielestä heidän ehdokkaansa on muita useammin puoluetta tärkeämpi ja vastaavasti myös rituaalisuus, ennenkin äänestänyt tätä puoluetta, on keskustapuolueen kannattajilla hyvin korkea.

Samana tutkimuksen ehdokasvalintasyissä, joissa on kirjattu useampia kuin yksi perustelu, on äänestäjien mielestä kaikista tärkein ehdokkaan kyvykkyys ja asiantuntemus. Tätä seuraa luotettavuus ja rehellisyys. Myös varsin usein on mainittu ehdokkaan jokin muu kuin edellään mainittu ominaisuus kuten esim. paras, miellyttävä ja itsenäinen sekä se, että ehdokas on tuttu tai paikallakuntalainen.

Sosialidemokraatteja viehättää muita useammin ehdokkaan kyvykkyys tai asiantuntemus.

Taulukko 6. Puolue- ja ehdokasvalintasyyt päätöksenteon ajankohdan mukaan vuoden 1983 eduskuntavaaleissa.

Äänestyspäätökseen vaikuttivat ratkaisevasti/paljon	Valinta-aika					EOS	Yht.	Puolue	
	ennen vaalikampanjaa	ennen vaali-taistelua	2 viikkoa ennen	1 viikko ennen	viimeisellä viikolla				
	ennen vaalikampanjaa %	2 viikkoa ennen vaaleja %	1 viikko ennen vaaleja %	1 viikko ennen vaaleja %	viimeisellä viikolla %	ennen puoluetta %	EOS %	Yht. %	Ehdokas
<i>Puoluevalinnassa</i>									
Työttömyyden hoito	24	25	26	29	37	35	26	23	
Poliitikkojen väärinkäytökset	15	20	25	23	28	27	26	20	
Puolueen edustajat TV:ssä	13	14	16	18	29	31	30	17	
Eläkepäätös	17	16	16	17	17	23	19	16	
Muu syy	8	8	9						
<i>Ehdokasvalinnassa</i>									
Halu vaihtaa voimia	38	53	57	53	51	48	48	43	
Kokemus eduskunnassa	50	31	33	36	35	58	37	36	
Yksityiselämän nuhteettomuus	41	39	35	33	33	43	40	34	
Uudenlainen politiikka	26	33	35	49	35	38	17	29	
Ympäristön ja luonnon-suojelu	30	33	34	27	33	42	29	29	
N	310	163	158	90	197	48	27	993	

Taulukko 7. Haastateltujen ilmoittama puoluevalinnan pääasiallinen syy eduskuntavaaleissa 1983 puolueittain.

Puoluevalinnan pääasiallinen syy	Puoluekanta vuoden 1983 vaaleissa							Yht. %
	SDP %	KOK %	KESK %	SKDL %	SMP %	MUUT %		
Yhteiskunnallinen katsomus (vakaumus/periaate)	24	31	20	18	14	34	26	
Ajaa etujani	11	13	6	25	7	9	11	
Puolueen ominaisuus (paras/rehellinen/luotettava yms.)	18	14	16	12	26	20	17	
Puolueen asema (työväenpuolue/keskustap/porvari)	11	3	4	16	2	—	5	
Halusin muutosta (protesti)	—	4	—	—	21	8	4	
Vaaliteemat (työllisyys/eläkkeet yms.)	3	3	8	8	7	1	3	
Äänestänyt ennenkin	10	11	14	15	2	12	10	
Kodin perintö	5	5	6	2	—	1	3	
Henkilö puoluetta tärkeämpi	11	9	17	—	12	4	10	
Sattuma/kokeilu	—	—	—	—	2	—	0	
Muut syyt	1	2	—	—	—	3	1	
Ei osaa sanoa	6	5	9	4	7	8	9	
Yhteensä %	100	100	102	100	100	100	99	
N	178	129	110	51	55	70	785	

Lähde: Taloustutkimus Oy raportti 24. 4. 1983

Taulukko 8. Haastateltujen ilmoittamat ehdokasvalinnan syyt vuoden 1983 eduskuntavaaleissa puolueittain.

Syyt siihen, ketä henkilöä äänestitte	Puoluevalinta vuoden 1983 vaaleissa						
	SDP %	KOK %	KESK %	SKDL %	SMP %	MUUT %	Kaikki %
Kyvykäs, asiantuntija	22	18	14	16	19	15	17
Luotettava, rehellinen	12	19	8	15	16	14	15
Ehdokkaan ominaisuus	13	9	8	9	20	12	12
Tuttu	16	16	11	10	7	17	13
Paikkakuntalainen	9	10	27	4	2	6	10
Tunnettu	4	4	3	8	—	3	3
Eduskuntakokemus	7	9	5	8	9	6	7
Vakaumus/periaate	6	13	9	16	11	12	9
Vaaliteemat (työllisyys/eläkkeet yms.)	10	6	11	15	14	11	9
Sukupuoli	5	14	7	4	—	9	8
Ikä	4	3	4	4	2	3	3
Läpimenon varmuus	1	4	11	—	4	6	4
Tähänastinen toiminta	2	4	—	—	5	6	2
Ajaa asiaani	3	3	5	4	2	—	3
Yhteiskunnallinen asema	5	1	1	2	—	3	2
Sosiaalinen tausta	2	4	1	4	2	—	2
Äänestänyt ennenkin	3	3	3	2	—	—	2
Uusi ehdokas	5	8	3	—	—	6	4
Muu syy	7	7	4	12	13	11	7
Yhteensä %	136	155	135	133	126	140	132
N	178	129	110	51	55	70	785

Lähde: Taloustutkimus Oy raportti 24. 4. 1983

Kokoomuslaiset poikkeavat valintaperusteluissaan muista puolueista ehdokkaan sukupuolen ollessa valintaperusteena useammin kuin muilla. Tämän lisäksi kokoomuslaiset painottivat ehdokkaan luotettavuutta tai rehellisyyttä. Keskusta- puolueen kannattajille ehdokkaan piti olla paikkakuntalainen, sillä perinteisestihän keskusta- puolueen äänestäjät ovat äänestäneet »meidän pitäjän» miestä tai naista Arkadianmäelle. Kansandemokraattien perusteluissa tulee muita useammin esiin vakaumus tai periaate sekä myös vaaliteemat. SMP:n kannattajat painottavat ehdokkaan ominaisuuksia valintansa perustana.

Vuoden 1987 eduskuntavaalit

Vuoden 1987 eduskuntavaaleissa peräti 55 % kaikista äänestäneistä ilmoitti, ettei ole ennen äänestänyt nyt valitsemaansa ehdokasta. Vain yhtä ehdokasta harkitsi enää 40 %, kun edeltäneissä

eduskuntavaaleissa vastaava prosentti oli 45 eli »ehdokasmarkkinat» ovat vallanneet alaa. Nämä »markkinat» ovat kuitenkin keskittyneet puolueiden sisäisiksi »taisteluiksi», sillä 38 % vastanneista sanoi harkinneensa useampia ehdokkaita yhden puolueen puitteissa ja vain 11 % piti varteenotettavina ehdokkainaan useamman puolueen tai ryhmittymän ehdokkaita.

Vuoden 1987 vaaleissakin kysyttiin tärkeintä puoluevalinnan syytä. Valitettavasti vain tässä tutkimuksessa luokittelut vaihtelevat huomattavasti vaikka toki perusongelma: onko valinta perustunut ideologiaan, puoluesamaistumiseen, ryhmäkiinnittyneisyyteen, roolimudostumiseen, asiakysymyksiin jne. tulee näistäkin luokituksista selville. Aatteellinen valintaperusta oli nytkin kaikista useimmin mainittu kysyttäessä tärkeintä valintaperustetta avoimella kysymyksellä. Erityisesti aatteellisuuttaan painottivat vihreiden, SKDL:n ja kokoomuksen kannattajat. Erittäin merkittä-

Taulukko 9. Puoluevalinnan tärkein syy vuoden 1987 eduskuntavaaleissa puolueittain.

»Mikä oli tärkein syy, jonka perusteella valitsi puolueen tai ryhmän, jota äänestit«	Puoluevalinta vuoden 1987 vaaleissa								Äänestäneet %
	SDP	KOK	KESK	SKDL	SMP	RKP	VIHR	MUUT PUOL.	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Aatteellinen	29	35	27	35	29	29	42	33	30
Tuttu ehdokas	16	16	15	11	27	13	12	22	16
Puol. käyt. toiminta	16	17	15	11	22	15	23	17	16
Perinteet	14	11	20	13	5	19	2	4	12
Itselle hyötyä	14	10	17	14	10	13	2	13	12
Ajaa työläisen etuja	7	—	—	11	—	—	—	—	3
Vaalilupaukset	1	2	3	3	2	—	2	2	2
Yleensä paras	1	1	1	1	—	—	—	—	2
Ajaa eläkeläisten etuja	2	—	—	1	—	—	—	4	1
Ajaa yrittäjien etuja	—	2	—	1	—	—	—	—	1
Pienituloisten asialla	1	—	1	3	10	—	—	2	1
Kieliasiat	—	—	—	—	—	17	—	—	1
Protesti	1	—	—	—	—	—	5	—	1
Ajaa lapsiperheiden asiaa	1	—	—	1	5	—	—	—	1
Muu syy	—	1	1	—	—	—	—	4	1
Ei osaa sanoa	9	11	8	6	7	2	14	9	11
Yhteensä %	112	106	108	111	117	108	102	110	111
N	242	238	113	71	41	48	43	54	994

viä valintaperusteita olivat myös ehdokkaan tutuus ja puolueen poliittinen toiminta. SMP:lle on hyvin merkittävää juuri ehdokkaan tutuus samoin kuin puolueen käytännön poliittinen toiminta.

Perinteisiin liittyvät tekijät painoutuivat nytkin keskustapuolueen kannattajakunnassa kuten edellisissäkin vaaleissa. Muutoin puolueita vertailtaessa voidaan mainita keskustapuoluealaisten painottaneen valintaperusteenaan syytä »itselle hyötyä». SMP-läiset erityisesti äänestivät puoluetta sen vuoksi, että se on »köyhän asialla». RKP:n äänestäjille ovat merkittäviä kielikysymykset, kun taas vihreille on oman ryhmittymän valinta protesti, jota nyt ei mainittu SMP:n kannattajakunnan keskuudessa, vaikka tämä olikin edellisissä vaaleissa merkittävä SMP:n valintaperusta.

Vuoden 1987 eduskuntavaalitutkimuksessa tiedusteltiin puoluevalinnan perusteluita myös monella erilaisella asiakysymyksellä. Tässä on tarkasteltuna eräitä keskeisimpiä. Sen mukaan puolueen aatteellinen linja on tärkein, mitä seuraava lapsiperheitä koskevat asiat. Sosiaalidemokraat-

tien äänestäjäkunta näyttää olevan tavallisia keskivertoäänestäjiä, sillä missään näissä kysymyksissä SDP:n kannattajat eivät näytä poikkeavan koko vastaajajoukosta. Kokoomuslaisetkaan eivät kovin paljon poikkeava muista, mitä nyt painottavat puolueen aatteellista linjaa, verotusasioita sekä perustelevat puoluevalintaansa kokoomuksen esiintymisellä ja edesottamuksilla ympäristökysymyksissä ja eläkeasioissa. Keskustapuolueenkaan kannattajat tyypillisinä keskisuuren puolueen kannattajaryhmänä eivät poikkeava suuresti koko aineistosta. Puolueen aatteellista linjaa kuitenkin korostetaan enemmän kuin koko aineistossa ja samoin puolueen esiintymistä hallituskoostumusta koskevilla kysymyksillä.

SKDL:n kannattajat sen sijaan painottavat muita useammin useitakin asiakokonaisuuksia. Erityisen merkittävä puoluevalinnan perusta kansandemokraateille on puolueen aatteellinen linja. Myös puolueen edesottamukset työttömyyden hoidossa ja lapsiperheitä koskevilla asioilla ovat olleet merkittäviä puoluevalinnan taustatekijöitä. SMP-läiset ovat kansandemokraattien tavoin äänestäjäjoukko, joka painottaa muista puo-

Taulukko 10. Eri tekijöiden merkittävyys äänestää valitsemaansa puoluetta vuoden 1987 eduskuntavaaleissa (prosenttiosuudet niistä, joiden mielestä asia vaikutti paljon).

Missä määrin asia vaikutti ratkaisuunne äänestää ko. puoluetta?	Puoluevalinta v. 1987 vaaleissa								
	SDP %	KOK %	KESK %	SKDL %	SMP %	RKP %	VIHR %	MUUT %	Yht. %
Vaikutti paljon ¹									
Puolueen esiintyminen									
— puolueen aatteellinen linja	49	57	61	66	37	56	53	59	52
— lapsiperheitä koskeissa asioissa	38	31	38	46	46	31	35	41	35
— työttömyyden hoidossa	30	26	32	54	46	19	26	37	30
— verotusasioissa	23	32	22	31	34	10	9	31	25
— ydinvoima	22	19	27	37	27	21	47	26	25
— ympäristökysymyksissä	21	11	28	28	27	25	67	33	23
— hallituskootumusta koskeissa kysymyksissä	19	26	24	15	10	27	2	13	18
— esiintyminen TV:ssä	16	21	18	15	32	17	14	11	17
— eläkeasioissa	17	11	20	24	32	15	—	26	16
— tiedettä, taidetta ja muuta kulttuuria koskeissa asioissa	7	14	7	13	2	25	14	17	11
N	242	238	113	71	41	48	43	59	949

¹ Muut vastausvaihtoehdot: jonkin verran, ei lainkaan ja ei osaa sanoa

lueista poiketen joitakin asiakokonaisuuksia. Vain SMP-läiset korostivat enää puolueen edustajien esiintymistä TV:ssä. Samoin edeltävien vaalien peruja saattaa olla eläkeasioiden painottuminen SMP-läisten keskuudessa. RKP:n äänestäjät poikkeavat muista lähinnä kulttuurikysymyksissä, sillä kielikysymys on RKP-läisille myös kulttuurikysymys. Vihreät ovat omana selkeänä ryhmänään ympäristökysymyksessä ja eläke-

asioissa, mikä ei ole vihreiden ongelma. Pienpuolueidenkin äänestäjäkunnat painottavat puolueensa aatteellista linjaa omana valintaperusteenaan.

Ehdokasvalinnan syitä kysyttiin melkein samalla kysymyspatterilla kuin vuonna 1983. Luonnonsuojelu- ja ympäristökysymykset olivat tulleet entistä merkittävämmiksi, ei kuitenkaan vihreiden kannattajajoukossa, mutta kylläkin mel-

Taulukko 11. Eri tekijöiden merkitys äänestää valitsemaansa ehdokasta vuoden 1987 eduskuntavaaleissa (prosenttiosuudet niistä, joiden mielestä ko. asia vaikutti ratkaisevasti tai paljon).

Missä määrin seuraavat asiat olivat Teille tärkeitä sen ehdokkaan kohdalla, jota äänestitte?	Puoluevalinta v. 1987 vaaleissa								
	SDP %	KOK %	KESK %	SKDL %	SMP %	RKP %	VIHR %	MUUT %	Yht. %
Vaikutti paljon ¹									
Käsitykset maamme tulevaisuudesta	59	58	66	66	66	48	56	63	58
Kokemus politiikassa ja eduskunnassa	56	55	45	61	57	60	18	48	51
Halu vaihtaa uusia voimia	49	47	50	56	42	48	66	59	49
Ympäristö ja luonnonsuojelukysymykset	46	34	40	45	44	48	70	48	42
Kanta ydinvoimaan	37	27	35	48	39	44	66	39	37
Yksityiselämän nuhteettomuus	26	31	38	34	27	30	7	41	29
N	242	238	113	71	41	48	43	59	994

¹ Muut vastausvaihtoehdot: hiukan, ei lainkaan, ei osaa sanoa

ko selvästi kautta linjan kaikkien muiden puolueiden äänestäjien keskuudessa. Yksityiselämän nuhteettomuutta ei enää perusteltu yhtä pontevasti kuin rötösherrajahdin huippuaikoina.

Vaihtamisen halu ehdokasvalinnan motiivina on säilynyt melkein muuttumattomana koko äänestäjäkunnassa eikä siinä puolueittain tarkasteltuna ole tapahtunut kovinkaan suuria muutoksia. Uudet kysymysosiot, ehdokkaan käsitykset maamme tulevaisuudesta ja ehdokkaan kanta ydinvoimaan, näyttivät nekin melko voimakkaasti vaikuttaneen ehdokasvalintaan. Erityisesti ehdokkaan käsitykset maamme tulevaisuudesta ovat nyt hyvin merkittävä valintaperusta. Yllättävää on, että tämä on kaikkein korkeimmalla asteella kansandemokraattien, keskustapuolueisten ja SMP-läisten äänestäjien keskuudessa, joten Suomessa kantavat tulevaisuudesta lähinnä huolta suuret oppositiovoimat ja yksi piskuihin hallituspuolue.

Ydinvoimakysymys näyttää olevan selvästi enemmän vaikuttamassa ehdokas- kuin puoluevalintaan. Jokaisessa puolueyhmittymässä ehdokasta valittaessa painotettiin hänen kantaansa ydinvoimakysymyksessä, kun taas puolueen valinnassa tämä asia ei ollut merkittävä kuin vihreiden ja kansandemokraattien valintaperusteena.

Puoluevalinnan syyt

Ruotsin ja Suomen aineistossa on selvästikin eroja siinä suhteessa, että Ruotsissa vaaleissa nostetaan tai nousee esille keskeinen kiistakysymys, joka vaikuttaa suuresti — jopa usein ratkaisevasti — vaalien lopputulokseen. Suomessa politiikka näyttää olevan melko ambivalenttisessa tilassa, sillä mitään selviä kiistakysymyksiä ei nouse tai nosteta esille poislukien ehkä vuoden 1982 rötösherra-vaalit ja lukuisina kertoina käydyt hallitusvaalit, joiden tuloksena sitten joko SMP tai kokoomus onkin päässyt mukaan maan hallitukseen nauttimaan vallassa olon ihanuudesta.

Ulf Himmelstrandin mukaan äänestäjät arvioivatkin puolueita vaalien väliaikoina eri tavalla kuin vaalikampanjan aikana. Himmelstrandin arvion mukaan vaalien välillä painottuvat pelkästään asiakysymykset ja puolueiden käytännön poliittinen toiminta, kun taas vaalikampanja tuo kuvaan mukaan ideologista ainesta. Vaalikam-

panjan aikana erityisesti puolueiden propagandaa vahvistaa puoluesamaistumisen vaikutusta valintaperustana (Himmelstrand 1980, 61—62). Himmelstrandin esittämään tutkimusongelmaan ei tämän aineiston puitteissa voida puuttua, mutta osaltaan sen selvittäminen ehkä toisi lisäväriä nykyiseen poliittiseen tilanteeseen.

Niin meillä kuin muuallakin ehdokkaiden persoonallisuus ja erityisesti puoluejohtajien imagot näyttävät yhä enenevässä määrin vaikuttavan puoluekannatuksen suuntautuneisuuteen. Televisio on henkilöistänyt politiikkaa ja jopa puoluepolitiikkaakin siinä määrin, että poliittinen taistelu käydään television vaaliareenalla eikä enää eduskunnassa asiakysymysten parissa.

Onko nykyinen demokraattinen järjestelmämme kehittymässä siihen tilaan, jota useat yhteiskuntatieteen klassikot ovat arvostelleet? Olihan jo Aristoteleskin melko skeptinen demokratiaa kohtaan puhumattakaan Max Weberistä, jonka mukaan massademokratia voi johtaa plutokratiaan. Noppa-soppa ja muut rahoituskandaalit osoittavat tietä tähän suuntaan, mutta toisaalta »kyllä kansa tietää», joten kansanvaltainen järjestelmämme ei nykyisellään ole uhattuna.

LÄHTEET:

- Alford, Robert R.: *Party and Society: The Anglo-American Democracies*. Rand McNally & Company, Chicago 1963.
- Barnes, Samuel H. & Kaase, Max et al.: *Political Action. Mass Participation in five Western Democracies*. Sage Publications, Beverly Hills 1979.
- Berg, Ingrid & Busch, Karin & Frankel, Greta & Zetterberg, Hans L.: *Det svenska kärnkraftsvalet 1980: värderingar, politik och opinionsbildning. Sociologisk Forskning 17 (1980): 3—4, 26—60.*
- Campbell, Angus & Converse, Philip E. & Miller, Warren E. & Stokes, Donald E.: *The American Voter: An Abridgment*. John Wiley & Sons, New York 1967.
- Campbell, Angus & Curin, G. & Miller, Warren: *The Voter Decides*. Row, Peterson and Company, Evanston 1954.
- Converse, Philip E.: *The Concept of a Normal Vote*. Teoksessa Campbell, Angus et al.: *Elections and Political Order*. John Wiley and Sons Inc, New York 1966, 9—39.
- Dahl, Robert & Lindblom, Charles E.: *Politics, Economics and Welfare*. Harper & Row, New York 1953.
- Downs, Anthony: *An Economic Theory of Democracy*. Harper & Row, New York 1957.
- Dzudnowski, Moshe M.: *Comparative Political Behavior*. Sage Publications, Beverly Hills 1976.
- Easton, David: *A System Analysis of Political Life*. University of Chicago Press, Chicago 1979.
- Esaiasson, Peter: *Partiledarna inför väljarna*. Statsvetenskap-

- liga institutionen, Göteborgs universitet, forskningsrapport 1985: 4.
- Farrell, David M. & Wortmann, Martin: Party strategies in the electoral market: Political marketing in West Germany, Britain and Ireland. *European Journal of Political Research* 15 (1987): 3, 297—318.
- Garmines, Edward G. & Stimson, James A.: The Two Faces of Issue Voting. *The American Political Science Review* 74 (1980): 1, 78—91.
- Hibbing, John R.: One the Issues Surrounding Economic Voting. *Comparative Political Studies* 20 (1987): 1, 3—33.
- Himmelstrand, Ulf: Kärnkraft och löntagarfonder. *Sociologisk Forskning* 17 (1980): 3—4, 61—67.
- Holmberg, Sören: *Svenska väljare*. Liber Förlag, Stockholm 1981.
- Holmberg, Sören: Väljarna och löntagarfonderna. Teoksessa Asp, Kent et al.: *Väljare Partier Massmedia*. Liber Förlag, Stockholm 1982.
- Holmberg, Sören & Asp, Kent: *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Liber Förlag, Stockholm 1984.
- Holmberg, Sören & Gilljam, Mikael: *Valundersökning 1982. Teknisk rapport*. Valundersökningar — Rapport 9. Statiska centralbyrån, Statsvetenskapliga institutionen Göteborgs universitet. Göteborg 1985.
- Holmberg, Sören & Gilljam, Mikael: *Väljare och val i Sverige*. Bonnier, Stockholm 1987.
- Key, V. O. Jr.: *The Responsible Electorate*. Harvard University Press, Cambridge 1966.
- Lenski, Gerhard E.: Status Inconsistency and the Vote: A Four-Nation Test. *American Sociological Review* 32 (1967): 2, 290—309.
- Olson, Mancur Jr.: *The Logic of Collective Action*. Harvard University Press, Cambridge 1965.
- Pekonen, Kyösti: Imagon merkitys modernissa parlamentaarissa politiikassa. Teoksessa Nousiainen, Jaakko & Wiberg, Matti (toim.): *Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C: 57, 1986, 36—60.
- Pesonen, Pertti: *Valtuutus kansalta*. WSOY, Vammala 1965.
- Rose, Richard: Comparability in Electoral Studies. Teoksessa Rose, Richard (ed): *Electoral Behavior: A Comparative Handbook*. The Free Press, New York 1974.
- Sallinen-Kuparinen, Aino: Televisioesiintyminen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. *Politiikka* 29 (1987): 2, 120—133.
- Sänkiaho, Risto: Valintasyyt. Teoksessa Sänkiaho, Risto (toim.): *Kun kansa valitsi Koiviston*. Lehtimiehet Yhtymä, Jyväskylä 1983, 339—346.
- Timonen, Pertti: Ehdokkaiden imagot. Teoksessa Sänkiaho, Risto (toim.): *Kun kansa valitsi Koiviston*. Lehtimiehet Yhtymä, Jyväskylä 1983, 301—323.